

Co nám může přinést mezigenerační vzdělávání?

Zápis z Kulatého stolu SKAV a EDUin z 20. září 2012.

Setkání se konalo v rámci Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 za podpory Francouzského institutu v Praze a MŠMT.

Cílem kulatého stolu bylo prezentovat francouzské a české příklady mezigeneračního vzdělávání a diskutovat o jeho přínosech.

Příspěvky, týkající se oblasti mezigeneračního vzdělávání, přednesli tito odborníci:

- **Carole Gadet**, francouzská expertka zabývající se otázkami mezigeneračního vzdělávání: **Projekt Ensemble demain**;
- **Prof. PhDr. Milada Rabušicová**, Dr., FF MU, Brno: **Výzkum Mezigenerační učení v rodině**;
- **Ing. Dana Steinová**, CCV KD Vltavská, Praha: **Projekt Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata**;
- **Mgr. Pavel Sumec**, ZŠ Sedmikráska o. p. s, Rožnov pod Radhoštěm: **Projekt Příběhy dvou generací**;

Jako první vystoupila **Carole Gadet**, která velmi emotivně popisovala zrod a vývoj mezigeneračního projektu Ensemble demain (Společně zítra), který realizuje francouzské Ministerstvo školství ve spolupráci s asociací Ensemble demain. Jeho aktivity se zaměřují na školní i mimoškolní vzdělávání a jsou určeny žákům 1. a 2. stupně ZŠ.

V rámci projektu vznikla řada výstupů – byly natočeny filmy, na nichž se podílela řada významných osobností francouzského kulturního života, vytvořena výstava na pařížské radnici pro širokou veřejnost, která bude v listopadu 2012 instalována také v Bruselu, vyšla kniha Zápisy z mezigenerační cesty.

C. Gadet prezentovala pět krátkých filmů, obsahujících pět aktuálních myšlenek vztahujících se k projektu Společně zítra.

- Izolace a vyloučení;
- Sdílení vědomostí (senioři pomáhají psát dětem dopisy, děti pomáhají seniorům pracovat s internetem);
- Mezigenerační solidarita (zachycuje samotu starých lidí, staří nerozumějí mladým, mladí si neumějí představit situaci ve stáří);
- Mezigenerační vzdělávání (rozmanitost vzdělávání, vzdělávání pro všechny věkové skupiny);
- Mezigenerační bydlení (v současnosti děti žijí většinou daleko od rodičů, kontakty s rodiči jsou málo časté, myšlenka bydlení dvou generací – mladých rodin a seniorů).

V roce 1999 začala jedna třída spolupracovat s domovem seniorů, který byl v tu dobu v její blízkosti otevřen. Ve škole bylo mnoho dětí ve věku 9 -10 let se vzdělávacími i kázeňskými problémy. Byl sestaven celoroční program pro spolupráci, který obsahoval různé typy spolupráce, byly vytvořeny pracovní skupiny podle věku seniorů, žáci s nimi byli v kontaktu po celý rok.

Projektem bylo sledováno několik různých cílů v různých oblastech. Cíle se lišily podle věku zapojených dětí, podle typu školy i podle skupin seniorů.

Byly sledovány cíle na pedagogické úrovni v oblasti umění, probíhající aktivity se týkaly literatury, tance, hudby, řemesel, vědy, jazyka a rozvíjely schopnosti dětí. Cílů bylo dosahováno prostřednictvím her, divadelních představení, písní, u starších dětí i filosofických seminářů apod. Znalosti dětí se za dobu trvání projektu prohloubily.

Druhou skupinou cílů byly cíle sociální (děti si osvojovaly sociální dovednosti a staří lidé si tyto schopnosti udržovali), zlepšila se komunikace a informování obou zúčastněných stran. Tématy komunikace byly dospívání i stárnutí, staří lidé vyprávěli o svých zážitcích z války a odboje, pro mladé byly důležitými náměty přistěhovalectví a nezaměstnanost. Ze spolupráce měly prospěch obě strany, např. se zlepšila samostatnosti dětí, staří lidé se aktivovali, začali se zajímat o dění kolem sebe.

T. Feřtek: Co bylo důvodem vzniku tohoto projektu?

C. Gadet: Prvním důvodem byla výzkumná práce na úloze starší osoby v africké společnosti. Jejím výsledkem bylo zjištění, že tyto osoby pomáhají dětem zařadit se do společnosti, pochopit její minulost. Druhým důvodem byly změny ve francouzské společnosti – růst počtu seniorů, odsouvání starých lidí na okraj společnosti, rostoucí agresivita mladých lidí, zvyšující se počet nefunkčních rodin a s tím související špatné výsledky dětí ve škole, problémy s imigranty.

T. Feřtek: Jaký byl rozměr projektu, kolik škol se ho účastnilo?

C. Gadet: Projekt začal v roce 1999 na jedné škole, postupně se rozšířil do celé Paříže a v současnosti jsou do něho zapojeny školy po celé Francii. Byla započata spolupráce na mezinárodní úrovni, např. se školami ve Švýcarsku a Quebecu, pod názvem Generace ve škole jej převzala Evropská unie.

T. Feřtek: Změnil za dobu projektu názor pedagogů na mezigenerační vzdělávání?

C. Gadet: Z faktu, že se projekt během své existence rozšířil po celé Francii a dokonce i za její hranice, lze vyvodit, že si pedagogové ve větší míře uvědomují možné přínosy mezigeneračního vzdělávání.

T. Feřtek: Jde primárně o znalosti nebo soudržnost společnosti a vzájemné vztahy v ní?

C. Gadet: Jde o obojí, nejen děti, ale i senioři získávají nové znalosti a dovednosti. Při tom je důležité, že nové poznatky si obě strany osvojují přirozenou, nenásilnou cestou. Současně ale vznikají sociální a často i citové vazby mezi dětmi a starými lidmi. Senioři se přestávají cítit osamělými a zbytečnými, stávají se opět aktivními. Děti z nefunkčních rodin si vytvářejí sociální vazby a chovají se ke starým lidem mnohem ohleduplněji než k sobě navzájem ve škole.

Rok 2013 bude vyhlášen Evropským rokem občanské soudržnosti. Na jedné straně je v současné společnosti více násilí, morální hodnoty se dostávají na okraj zájmu lidí, se staršími osobami společnost příliš nepočítá, na straně druhé se o generaci starších začíná více mluvit, protože jejich podíl v důsledku nízké porodnosti a zvyšujícího se věku dožití ve společnosti stále výrazně narůstá.

Dětem nestačí o věcech pouze slyšet, musejí si věci prožít. Musí např. zažít, co znamená „pomáhat“, důležité je pro výstavbu osobnosti člověka také pochopit pojem „smrt“, který je v současné společnosti tabuizován.

PhDr. Milada Rabušicová, Dr. informovala účastníky setkání o výzkumu Mezigenerační učení v rodině, který trval 4 roky a popsal typy vzájemného učení v rodinách mezi generacemi.

Na výzkumu spolupracovali studenti Masarykovy univerzity, kteří v ČR vyhledávali kurzy, programy a iniciativy s mezigeneračním aspektem.

Úvodem se autorka věnovala vymezení tématu, definovala pojem mezigenerační učení a mezigenerační vzdělávání, ozřejmila rozdíl mezi nimi, zdůvodnila svůj zájem o toto téma.

Potřebu zabývat se mezigeneračním učním vyvolalo několik faktorů:

- Demografické změny (stárnutí společnosti, rektangulace stromu života, generační soužití x generační konflikty),
- Proměny rodiny (individualizované a alternativní modely rodinného soužití, vícegenerační rodiny, rodinná transmise a solidarita),
- Proměny směrem ke společnosti znalostí (celoživotní, všeživotní a mezigenerační učení, procesy dynamika a stabilizace).

Na základě výzkumu byly vytvořeny:

- Modely učící se rodiny;
- Schéma mezigeneračního učení mezi prarodiči a vnoučaty;
- Schéma mezigeneračního učení mezi rodiči a dětmi;
- Struktura analytického příběhu mezi prarodiči a vnoučaty;
- Způsoby realizace mezigeneračního učení v rodině;
- Typologie rodinných edukátorů.

Výzkum ukázal, že existuje paralela mezi modely učící se rodiny a sociologickou typologií (tradiční, moderní, postmoderní). V souvislosti s rolemi v rodině byla provedena kategorizace rodinných edukátorů. Byl zaznamenán dynamický aspekt mezigeneračního učení v rodině - mezi rodinnými edukátory existují různé vztahy, které se v čase vyvíjejí.

Více informací naleznete v prezentaci.

T. Feřtek: Kolika rodin se výzkum týkal?

M. Rabušicová: Nejprve bylo osloveno 300 respondentů z řad studentů Centra celoživotního vzdělávání. Na základě rozhovorů s nimi bylo vybráno 9 rodin, kde mezigenerační vzdělávání funguje, dlouhodobá spolupráce probíhala se 7 rodinami.

T. Feřtek: Byly vybrány cíleně rodiny, kde funguje vzájemná komunikace mezi generacemi. Nalezli jste několik modelů mezigenerační komunikace, které jsou funkční, pouze se liší. Existují ale rodiny, kde mezigenerační učení nefunguje. Existuje odhad, jaký je podíl takových rodin?

M. Rabušicová: Nevím, nedokážu odpovědět. Bylo by potřeba realizovat velký výzkum k tomuto problému.

T. Feřtek: Je potřeba mezigenerační učení zavádět do škol, neprobíhá tento typ učení spontánně v rodinách?

M. Rabušicová: Cestou není „zavádění“ mezigeneračního učení do škol. Školy by se tohoto tématu neměly vzdávat, ale nemůže jim být „naordinováno“ do kurikula. Může to být pro školy otevřená příležitost.

T. Feřtek: Školy zatím nemají potřebu zabývat se mezigeneračním vzděláváním, jaký je důvod?

M. Rabušicová: Školy vidí svou misi jinde, především ve vzdělávání, v naplňování kurikula a ne v budování sociálních vazeb, v komunikaci s okolím.

T. Feřtek: Mezigenerační vzdělávání ve Francii vzniklo jako reakce na situaci ve společnosti – přibývá osamělých starých lidí, zvyšuje se agresivita mládeže, zvětšuje se vzdělanostní mezera mezi generacemi. Oproti poměrům v České republice je tam pestřejší složení společnosti. Co bylo podnětem pro vznik mezigeneračního učení u nás?

M. Rabušicová: Impulsy v České republice pro vznik mezigeneračního učení jsou totožné.

Mgr. Pavel Sumec prezentoval projekt **Příběhy dvou generací**, který spontánně vznikl v základní škole Sedmikráska o.p.s., v Rožnově pod Radhoštěm.

Na začátku se 20 dětí šlo podívat do domova seniorů. Už to pro ně bylo z mnoha hledisek něco nového. Děti se zde setkaly např. s knihami, které babičky četly, viděly staré fotografie, navštívily pokojíky, kam je babičky pozvaly a kde jim vyprávěly své příběhy. Dva pedagogové při těchto návštěvách všechno dokumentovali na fotografiích. Některé fotografie byly vystaveny, některé dostali senioři jako dárek.

S vyprávěními přicházeli žáci do školy a pan učitel českého jazyka s nimi při hodinách slohu tyto příběhy probíral, pomáhal jim je nějak uchopit. Žáci se také učili tyto příběhy přepisovat, aby byly lépe publikovatelné. Některé fotografie se staly součástí následně vytvořené publikace.

Děti např. nevěděly, že v domově seniorů jsou nejen anonymní obyvatelé, ale řada lidí, kteří v minulosti byli velmi slavní. Každý příběh, který zapsaly, má své motto, např. u pana Kozderky, bývalého sólisty Národního divadla, „Recept na dlouhověkost – zpěv“.

V rámci publikovaného bulletinu jsou zaznamenány i dojmy dětí. Např. chlapec, který měl problémy s učením, řekl: „Tato akce pro mě znamenala setkání s lidmi, kteří mohou říct světu spoustu věcí, ale nikdo se na ně nezeptal. Předali je aspoň nám.“

Následně děti začaly točit film, což dalo škole možnost volně navázat na již skončený projekt. Projekce filmu se uskutečnila v rožnovském kině. V souvislosti s projektem byla ve škole také uspořádána výstava výtvarných prací na téma domov.

Více informací naleznete v prezentaci.

T. Feřtek: Co bylo impulsem pro vznik projektu?

P. Sumec: Úloha, kterou zadal učitel českého jazyka – „zapomenutá a ztracená vyprávění“ a potřeba žáků najít zdroje, odkud by je mohli čerpat.

T. Feřtek: Myslíte si, že v menším městě, jako je Rožnov pod Radhoštěm, funguje mezigenerační komunikace lépe než ve velkých městech?

P. Sumec: Žáci školy sloužili jako vzorek. Ukázalo se, že v Rožnově, podobně jako ve větších městech, je mnoho panelákových bytů, a v rodinách, které je obývají, mezigenerační soužití není tak časté. Lze říci, že mnohem lepším prostředím pro jeho

fungování je starší zástavba a rodinné domky. Ze 140 dětí, které navštěvují školu, asi u jedné třetiny jejich rodin byly zaznamenány užší mezigenerační kontakty. Překážkou pro kontakty mezi generacemi je často velká vzdálenost mezi bydlištěm mladých rodin a jejich prarodičů.

T. Feřtek: Máte potřebu v projektu pokračovat?

P. Sumec: Počítám s pokračováním, ale chci spoléhat na náhodný impuls. Kdyby škola dostala takový úkol jako nařízení, tak by nás to nejspíš příliš nebavilo. Ale nebavilo by nás to, ani kdyby nás ke spolupráci vyzývala generace seniorů. V současné době škola pomáhá seniorům při vydávání jejich časopisu, zajišťuje korektury.

T. Feřtek: Využili jste příležitosti, kdy senioři něco umí, o co mohou obohatit vaše žáky?

P. Sumec: Např. jsme realizovali projekt vytvoření CD písniček, kdy dědečkové naladili cimbál a zahráli nějaké písničky. Spolupráce v určité míře existuje, ale lze spíše hovořit o „jemných“ vazbách.

T. Feřtek: Je tedy mezigenerační učení pro vás ještě spíše šancí než propracovaným systémem?

P. Sumec: Ano, zatím je ještě šancí.

Ing. Dana Steinová seznámila posluchače se svým projektem **Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata**, jehož první ročník byl zorganizován ve školním roce 2004/2005 ve spolupráci Centra celoživotního vzdělávání (CCV) Matematicko-fyzikální fakulty UK. V následujících letech byl projekt realizován ve spolupráci s Lesnickou fakultou ČZU a Přírodovědeckou fakultou UK.

Tento mezigenerační vzdělávací projekt poprvé umožnil vnoučatům ve věku 6-12 let a jejich babičkám a dědečkům společné studium na akademické půdě. Dvojice prarodič-vnouče tvoří tým, který si vzájemně pomáhá a radí. Prarodiče si libují v důležité roli poradců a děti se na fakultách seznamují s obory svého možného budoucího profesního zaměření.

Přednášky se konají jednou měsíčně v sobotu v podání vysokoškolských pedagogů a jsou přizpůsobeny dětskému posluchači. O hlavních prázdninách se konají letní tábory. Projekt nejen rozšiřuje obzor vnoučatům i prarodičům, ale vytváří také prostor pro upevnění jejich vzájemných vztahů.

Více informací o jednotlivých ročnících Experimentální univerzity naleznete v prezentaci.

T. Feřtek: Ve svém příspěvku jste zmiňovala pouze babičky. Znamená to, že dědečkové se vašeho projektu neúčastnili?

D. Steinová: Babičky jsou v převaze, vyplývá to mimo jiné z vyššího věku dožití u žen, babiček je prostě více.

T. Feřtek: Stává se, že se někteří zúčastňují projektu opakovaně?

D. Steinová: Ty děti, které byly účastníky v prvních ročnících, již odrostly, ale často se stává, že prarodiče zůstávají a přivádějí další, mladší vnoučata.

T. Feřtek: Máte tedy velké množství velmi vzdělaných babiček?

D. Steinová: Prarodiče jsou výhradně studenty CCV a jsou v rámci svého studia připravováni tak, aby byli o lekci napřed před dětmi. Obory, které se otevírají v rámci experimentální univerzity, jsou obvykle nabídnuty ještě před tím v CCV, aby se prarodiče mohli předpřipravit. Účastníci Experimentální univerzity jsou podmnožinou skupiny seniorů, kteří jsou studenty CCV.

T. Feřtek: Jak vzniká nabídka, je formulována na základě komunikace s publikem nebo vyplývá z možností univerzity?

D. Steinová: Nabídka vzniká z podnětů účastníků určitého ročníku, ale pokud se objeví nějaká zajímavá oblast, kterou se vysoké školy zabývají, může být využita a stát se tématem projektu.

T. Feřtek: Jak dochází k mezigeneračnímu učení, ke spolupráci mezi prarodiči a vnoučaty?

D. Steinová: Informace jsou dětem sdělovány poutavou formou odpovídající jejich věku. Jejich zájem je umocňován drobnými odměnami (bonbóny, čokoládky, pastelky apod.). V rámci každého vzdělávacího setkání jsou účastníkům zadávány testy a dvojice úzce spolupracují právě při řešení testových úloh.

T. Feřtek: Co je motivací pro prarodiče?

D. Steinová: Odměnou pro ně je, když jejich vnouče uspěje.

T. Feřtek: Obohacuje účast v tomto projektu také vysokoškolské pedagogy?

D. Steinová: Pro vysokoškolské pedagogy, kteří nemají děti nebo vnuky, je velmi obtížné přizpůsobit teoreticky náročná témata chápání dětí. Nutnost prezentovat často teoreticky náročný obsah přednášek dětskému chápání může přivést vysokoškolské pedagogy k novému pohledu na dané téma.

Diskusi KS moderoval Tomáš Feřtek, EDUin, o.p.s.

Otázka z publika:

Kdy se ve Francii mohou stát osoby ve starším věku součástí projektu Společně zítra – v okamžiku odchodu do důchodu nebo když se stanou prarodiči?

C. Gadet: Důležitá je informovanost o projektu, šíření informací mezi školy a jejich učitele na jedné straně a na straně druhé poskytování informací seniorům prostřednictvím zařízení, ve kterých žijí.

Mezigeneračnímu učení nemůže být improvizací, na začátku je třeba zjistit, jaké zdroje jsou mezi starší populací. Funguje na principu nabídky a poptávky.

Senioři se projektu účastní zcela dobrovolně. Často se u seniorů na začátku projevuje strach (obava z hluchosti a velké pohyblivosti dětí). Výhodou dětí je jejich spontaneita, děti svojí bezprostředností vtahují seniory do dění. Staří lidé naleznou svoji hodnotu, vzájemná komunikace obohacuje obě strany.

Otázka z publika:

Kdo financuje účast seniorů v projektu Společně zítra (platí si senioři sami nebo přispívá stát)?

C. Gadet: Projekt nic nestojí, vše se děje na bázi dobrovolnosti. Dobrovolně se jej účastní žáci škol, dobrovolně do něj vstupují i senioři.

Otázka z publika:

Jaká byla úmrtnost seniorů v době trvání projektu Společně zítra?

C. Gadet: V průběhu trvání projektu, za 14 let, došlo k několika úmrtím. Smrt byla a je přirozenou součástí života, děti jsou na takovou možnost připravovány ještě před vstupem do projektu. Aby případná smrt seniora pro dítě neznamenal otřes, spolupracuje několik dětí s několika seniory (skupinu tvoří 3 - 4 děti a stejný počet seniorů).

Otázka z publika:

Jak je financována Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata organizovaná paní Steinovou?

D. Steinová: Projekt je organizován ve spolupráci s vysokými školami, ty poskytují odborníky a akademickou půdu. Honoráře lektorů jsou hrazeny z účastnických poplatků (600 Kč za dvojici a školní rok), organizaci zajišťuje Centrum celoživotního učení s minimálními náklady.

Příští kulatý stůl se uskuteční 18. 10. 2012.

Jitka Gobyová